

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Linguistica 12 (2017)

ISSN 2083-1765

DOI 10.24917/20831765.12.24

Katarzyna Skowronek

AGH w Krakowie

Polski sukces *sukcesu* w świetle opracowań leksykograficznych i literatury popularnopsychologicznej

Słowa kluczowe: leksem *sukces*, zmiany semantyczne, narracje w kulturze, polskie słowniki, poradniki psychologiczne

Key words: the lexeme *success*, semantic changes, narrations in culture, Polish dictionaries, self-help books

Uwagi wstępne. Założenia i pytania badawcze

Słowo *sukces* odniosło we współczesnej polszczyźnie prawdziwy sukces. W kulturze psychologiczno-terapeutycznej pojawia się ono szczególnie często. To leksem kluczowy, który – można wstępnie założyć – nie tylko opisuje pewien fragment rzeczywistości, ale i posiada właściwości organizujące i transformujące zbiorowe, podzielane wyobrażenia m.in. na temat sensu ludzkiego życia, jego przebiegu, czynników go określających, życia zawodowego, relacji z ludźmi, oglądu świata etc.

Niniejszy artykuł jest w zamierzeniu „portretem” słowa *sukces*, ukazującym jego semantyczny rozwój na podstawie wybranych słowników języka polskiego¹, ale w głównej mierze – opisem jego tekstowych konstrukcji i narratywizacji tego pojęcia we współczesnych poradnikach psychologicznych (nazywanych niekiedy literaturą „autoterapeutyczną”, „motywacyjną” czy *self-help*). Zakładam, że narracja o *sukcesie* stanowi „białą mitologię” (za: Derrida 1986), mającą moc performatywną, kształtującą obecnie ludzką mentalność i wywierającą wpływ na społeczne zachowania.

W artykule chcę odpowiedzieć na następujące pytania: jakie (inne, nowe) znaczenia ma leksem *sukces* w poradnikach psychologicznych w porównaniu ze znaczeniami odnotowanymi w słownikach języka polskiego? Jaki kształt językowo-tekstowy przyjmuje obecnie narracja o *sukcesie*?

¹ Nawiązuję w ten sposób do artykułu Pani Profesor Krystyny Kowalik *Polska tradycja tradycji w świetle opracowań leksykograficznych* (por. Kowalik 2011: 21–29) i postulatów metodologicznych przedstawionych w nim przez Autorkę, dotyczących badania zmian semantycznych polskich leksemów.

Jaki jest ogólny model pojęcia sukces w badanym typie piśmiennictwa i – w konsekwencji – we współczesnej kulturze?

Uwagi metodologiczne. Perspektywa narratystyczna

W badaniu poniższym inspiruję się dokonaniem szkoły narratystycznej, m.in. Władimira Proppa (por. Propp 1968) i Algirdasa J. Greimasa (por. Greimas 1984), oraz szkoły narracji historycznej (historiografii) Haydena White'a (por. White 2010, także Domańska 1992, 1994) i Franka Ankersmita (por. Ankersmit 2004, także Pałubicka 2014).

Nawiązując do narratologów, chcę pokazać określony, stały schemat narracyjny *sukcesu*, bez względu na jego liczne warianty tekstowe. Zakładam także – podobnie jak H. White i F. Ankermit twierdzili o historiografii – że piśmiennictwo popularnopsychologiczne jest dziedziną sztuki (w tym sztuki retorycznej) i w związku z tym można je badać m.in. poprzez zakres stosowania formuł retorycznych i tropicznych, np. metafory, oraz że pojęcie *sukcesu* jest estetyzowane poprzez nadanie mu odpowiedniej formy fabularnej.

Narracja *sukcesu* jest traktowana przeze mnie jako opowieść, jako alegoryzacja jednostkowego i społecznego doświadczenia. Abstrakcyjne i nieostre pojęcie jest rzutowane na struktury fabularne. Moim zadaniem jest ustalenie pewnego ogólnego wzorca fabularnego, powtarzającego się w wielu wariantach w różnych poradnikach *sukcesu*. Wskazani zostaną bohaterowie tej narracji (ich cechy i działania), jej podstawowe wyznaczniki i funkcje oraz prawdopodobne źródła kulturowo-społeczne. Ogólniej mówiąc, poszukuję pewnego typu *protokołu lingwistycznego* (por. Domańska 1992), który służy do modelowania *sukcesu* w badanych polskich tekstach lub polskich tłumaczeniach anglojęzycznych oryginałów. Stawiam tezę, że pojęcie to jest miejscem fantazji indywidualnej i społecznej, jak również, że można je badać metodami językoznawczymi, narratystycznymi.

Opis materiału

Materiał badawczy obejmuje zarówno publikacje książkowe, jak i blogi internetowe dotyczące tematu *sukcesu*². Są to zarówno teksty poradnikowe autorów polskich³, jak i przekłady angielskojęzyczne⁴. Choć, oczywiście, każdy z tych tekstów nosi rys autorskiej oryginalności, w niniejszym badaniu traktuję je całościowo, jako pewien megatekst, gdyż interesują mnie ogólne schematy narracyjne i mechanizmy dyskursywne. Badam konteksty zdaniowe i ponadzdaniowe, w których słowo *sukces* się pojawia.

Według historyków kultury omawiany typ piśmiennictwa stanowi ważny element szerszej kultury psychologicznej lub „terapeutycznej”, która narodziła się w Stanach Zjednoczonych w połowie XX w. jako reakcja na „kulturę narcyzmu

² Por. np.: <http://przewodnikduchowy.pl/a/czym-jest-sukces.php> (dostęp: 10.06.2017), <http://blizejsukcesu.pl/artykuly/co-dla-ciebie-znaczy-sukces-jak-go-osiagnac/> (dostęp: 10.06.2017), <http://hrht.pl/czym-jest-dla-ciebie-sukces/> (dostęp: 10.06.2017).

³ Por. Bibliografia źródłowa.

⁴ Por. Bibliografia źródłowa.

i konsumpcjonizmu”. Inni widzą w niej kontynuację XIX-wiecznej literatury powstałej w kręgu chrześcijańskich ruchów religijnych promujących uzdrawianie umysłem (tzw. *New Thought*) (por. Harrington: 315–316).

Warto zauważyć, że w tzw. kulturze terapeutycznej Zachodu obserwuje się wzrost socjolektu psychologicznego w języku publicznym i prywatnym, rosnącą potrzebę korzystania z usług terapeutycznych, zwiększoną samoświadomość indywidualną i społeczną, umiejętność samodiagnostyki w sferze psychicznej. „Programy samonaprawy proponowane jednostkom są wszechobecne, poczynając od reklam i czasopism, poprzez oferty medyczne, na towarzyskich rozmowach skończywszy” (Ficek 2012: 250). Teksty medialne (popularnonaukowe czasopisma psychologiczne typu „Charaktery”, „Sens”, seriale paradokumentalne, programy typu „metamorfozy”, reality show i talk show, programy publicystyczne, wywiady) promują i popularyzują wiedzę ekspercką lub quasi-eksperską z dziedziny psychologii i psychoterapii. Sam rynek poradnikowy w Polsce jest stosunkowo młody, jednak w ostatnich latach można zaobserwować jego istotny rozwój – wzrost liczby tytułów, nakładów i sprzedaży. Polacy coraz chętniej i częściej sięgają po książki psychologiczne i poradniki. Jest to element wzrostu „samoświadomości”, a także faktu, że książki te są często stosowane zamiast klasycznej psychoterapii, stosunkowo mało popularnej (por. Skowronek 2016: 19–31, 127–176)⁵.

Przywołanie nazwisk znanych autorów/autorek bestsellerów o sukcesie: Napoleona Hilla, Jona Gordona czy Spencera Johnsona⁶ uświadamia różnorodność treściową, gatunkową i funkcjonalną tych książek. Różny jest przede wszystkim ich zakres tematyczny (por. Ficek 2012: 250), gatunkowy i formalny, są to m.in.: klasyczne poradniki, a także wywiady, eseje, zestawy ćwiczeń, bajki i opowiadania, biografie i portrety, kalendarze z odpowiednimi sentencjami lub rozmyślaniami na kolejne dni, zapisy sesji terapeutycznych.

Analiza materiału (1). Sukces w wybranych słownikach języka polskiego

Językoznawca, próbujący zrekonstruować współczesny model pojęciowy określonego słowa, zagląda najpierw do słowników, także historycznych, spodziewając się odnaleźć w nich pewien typ *common sense*, wspólnej wiedzy ogniskującej się wokół leksemu, wiedzy gromadzącej się w dłuższych cyklach czasowych. Ważne dla językoznawczo-kulturoznawczych rozważań są przede wszystkim: etymologia, rozwój historyczny wyrazu (zmiany gramatyczno-pojęciowe) oraz odnotowane przez leksykografów konteksty zdaniowe. Taki rodzaj kwerendy pozwoli na odtworzenie podstawowych znaczeń leksemu *sukces* i ich porównanie z tymi, które zostaną zrekonstruowane na podstawie poradników psychologicznych.

Leksem *sukces* pojawia się w *Słowniku języka polskiego XVII i XVIII wieku* (por. ESJP XVII–XVIII)⁷. Autorzy tego leksykonu historycznego zwracają uwagę na łąćń-

⁵ Por. <http://www.wsensie.pl/po-godzinach/item/6367-psychologia-co-naprawde-warto-czytac> (dostęp: 01.06.2017); <http://badania.net/poradniki-psychologiczne-moga-szkodzic/> (dostęp: 01.06.2017).

⁶ Por. Bibliografia źródłowa.

⁷ Słowniki rejestrujące wcześniejszy stan polszczyzny (np. *Słownik staropolski*) nie odnotowują tego leksemu.

skie pochodzenie wyrazu i jego pierwotne znaczenie: *successus* 'obrót rzeczy; wynik'⁸ oraz wskazują na poświadczenia tekstowe w *Pamiętnikach* Jana Chryzostoma Paska (druga poł. XVII wieku):

To to takiego tej wojnie i sami chrześcijanie **życzyli sukcesu, jedni dobrego, drudzy złego**. A Pan Bóg z tymi, którzy przecie byli *bonarum partium*, dał zwycięstwo szczęśliwe, dał zawziąć serce i siły dobrym chrześcijanom, a skonfundował sektarzów i ich protektora (PasPam 263v⁹, por. także: ESJXXVI–XXVIII).

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że zarówno w języku łacińskim, jak i w znaczeniu poświadczonym przez pamiętnikarski tekst XVII-wieczny, *sukces* jest synonimem jakiejś zmiany, finału czegoś, wyniku, „obrotu rzeczy”, niekoniecznie przynoszącego pomyślność (życzyli sukcesu, jedni dobrego, drudzy złego...). W *Słowniku* B. Lindego (SL V: 500) poszukiwane słowo jest synonimem rzeczowników: 'postępek, postępowanie, powodzenie, zdarzenie; awansowanie, progres, dalsze kroki'. W *Słowniku wileńskim* *sukces* to 'obrót rzeczy, powodzenie, pomyślność, udanie się, szczęście' (SWil II); w *Słowniku warszawskim* (SW VI) przypisuje mu się znaczenia: 'postęp, powodzenie, udanie'. W *Słowniku języka polskiego* W. Doroszewskiego (SJPD VIII: 905) można odnaleźć definicję: 'udanie się jakiejś rzeczy, sprawy; powodzenie'. *Słownik* M. Szymczaka wprowadza znaczenie: 'udanie się czegoś, pomyślny wynik jakiegoś przedsięwzięcia [...]; powodzenie, triumf' (SSzym III: 368). *Wielki słownik języka polskiego* (WSJP) pod redakcją P. Źmigrodzkiego odnotowuje dwa profile znaczeniowe tego rzeczownika: 'osiągnięcie zamierzonego celu w jakiejś dziedzinie' i 'osiągnięcie wysokiej pozycji w jakiejś dziedzinie'.

Przegląd znaczeń *sukcesu* odnotowanych w wybranych słownikach historycznych i współczesnych pokazuje rozwój semantyczny tego leksemu: z jednej strony od neutralnego ('wynik czegoś, rezultat działania') do jednoznacznie pozytywnego ('pożądany, oczekiwany wynik czegoś'), z drugiej – od elementu losowego ('obrót rzeczy') do rezultatu czyjegoś sprawstwa, działania.

Analiza materiału (2). *Sukces* jako narracja w poradnikach psychologicznych

Analiza tytułów i tekstów wstępnych wielu poradników pokazuje pewne podstawowe elementy konstrukcyjne narracji *sukcesu*. Abstrakcyjne pojęcie musi zostać spersonalizowane, musi zyskać swojego bohatera/bohaterów, działające postaci, a przede wszystkim głównego Bohatera.

BOHATER, CZYLI JA

Głównym podmiotem działań w tej narracji jest JA. Przedmiotem zabiegów jest własny, indywidualny *sukces*. Wiele z tych tytułów, a także elementy retoryczne usytuowane w tekstach tych podręczników są bezpośrednimi zwrotami do czytelnika, czyniącymi go w ten sposób głównym i jedynym bohaterem akcji. Akcent zostaje

⁸ Por. http://sxvii.pl/index.php?strona=haslo&id_hasla=13198&forma=SUKCES#13520 (dostęp: 09.06.2017). Podobną etymologię podaje współczesny słownik (WSJP): łac. *successus* <zbliżenie się>, <powodzenie, pomyślność, sukces>; http://wsjp.pl/do_druku.php?id_hasla=17507&id_znaczenia=0 (dostęp: 17.10.2017).

⁹ Zob. <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/pamietniki.html> (dostęp: 10.06.2017).

postawiony na ty/twój/swój/własny; a także na pewien typ potencjalnej możliwości osiągnięcia *sukcesu* przez JA:

*Twój podręcznik Sukcesu. Jak motywować, organizować i promować swoje działania*¹⁰.
Zbuduj swój sukces. 101 sposobów na osiągnięcie sukcesu w sprzedaży bezpośredniej.
Wykorzystaj swój potencjał przez potęgę podświadomości. Zdobądź bogactwo i odnieś sukces.
Obietnica sukcesu. Twój mistrzowski plan na osiągnięcie każdego celu.

Pojęcie *sukcesu* zatem uzyskuje swojego Bohatera JA, który zaczyna działać. To istotne, gdyż kultura terapeutyczna pełni funkcje modelujące wobec procesu konstruowania tożsamości przez jednostki, m.in. problematyzuje i projektuje realizację fundamentalnych dla kultury indywidualizmu wartości, przede wszystkim wolności, samorealizacji, świadomości, autentyczności, szczęścia i sukcesu (por. Jacyno 2007: 15). Podręczniki, o których mowa, tworzą radykalny projekt jednostki.

JA – START – SIŁA (BRAK SIŁY)

Podstawową czynnością Podmiotu JA jest działanie, jednak na początku, na starcie musi zaistnieć czynnik zewnętrzny, który niejako wprawi Bohatera/JA w ruch. Może on być kategoryzowany jako *właściwy czas/moment/teraźniejszość*; jednak częściej chodzi o pewien stan umysłu JA, pewnego typu potencjalną czy ukrytą dyspozycję, może to być: *podświadomość/świadomość, potencjał, wiara, odwaga, pomysł*:

Sukces zależy od właściwego momentu.
12 ćwiczeń w dniu dzisiejszym – gwarantowany sukces jutro.
Wykorzystaj swój potencjał przez potęgę podświadomości. Zdobądź bogactwo i odnieś sukces.
Wiara. Siła napędowa sukcesu.
Świadomie do sukcesu.
Od pomysłu do sukcesu.

Często jednak czynnik zewnętrzny, uruchamiający START JA jest definiowany negatywnie jako m.in.: *tchórzostwo/konformizm, przeciętność, strach, marazm, poczucie niespełnienia, niezrozumienie, niewiedza, opór, słaba wola*, jak w poniższych cytatach:

Jeśli chcesz osiągnąć sukces, ale nie wiesz, jak to zrobić.
Przerwij złą passę i odkryj pozytywny cykl sukcesu.
Nie zadowolaj się tym, co przeciętne – naucz się, jak zdobyć w życiu to, co najlepsze.
Rozmawiając z kobietami o sukcesie, znana coacherka kreatywności Gail McMeekin odkrywa, że wiele z nas się go boi.
Jeśli czujesz, że masz już dość nerwowych poranków, spóźnionych terminów, atmosfery wiecznego pośpiechu i bezproduktywnej pracy, sięgnij po tę książkę.

¹⁰ W niniejszym artykule traktuję zebrane materiały jako stosunkowo jednorodną w sensie treściowo-formalnym pulę tekstową. W Bibliografii źródłowej znajduje się zestawienie większości pozycji literatury poradnikowo-psychologicznej, z której korzystałam. Z uwagi na ograniczoną objętość artykułu przytaczam tylko wybrane cytaty.

*Starasz pozbyć się złego nawyku albo może nawet nałogu. [...] Pragniesz rozruszać **zastłą karierę** lub wzmocnić **podupadający związek**. Wypróbowałeś już wiele obiecujących rozwiązań, ale pomimo podejmowanych starań **nic nie udaje ci się zmienić**. Czujesz, że **tkwisz w miejscu, jesteś zniechęcony**.*

Sformułowania te są językowymi presupozycjami pewnego, co bardzo istotne, trwałego braku. Tym defektem może być – jak w powyższych przykładach – brak odwagi czy wiedzy, strach, lęk, świadomość własnej przeciętności, niewłaściwy tryb życia, zniechęcenie i marazm, a nawet zła passa i niefortunny bieg wypadków. We wszystkich tych wypadkach najważniejsza jest świadomość własnego permanentnego braku, pustki, nieobecności czegoś istotnego. Jest w tych określeniach sugestia, którą można oddać za pomocą terminologii Lacanowskiej: istnieje „paradoksalna dynamika niemożliwego do zaspokojenia pragnienia. [...] Przedmiot pragnienia otacza swoisty horyzont [...] im bardziej się do niego zbliżasz, tym bardziej wymyka się pochwyceniu (lub: im bardziej go posiadasz, tym bardziej ci go brak)” (Łukaszyk 2016). „*Objet petit a*, podstawowe źródło pragnienia w teorii Lacana, to niesubstancjalny obiekt, którego nigdy nie będziemy mogli posiadać, a tym samym nasze pragnienie na zawsze pozostanie nienasycone” (Gulik 2014, brak stron).

Sukces w tym ujęciu jest zatem typową ideą współczesnej kultury: jest fantazją, która prowokuje do kolejnych natarczywych działań, gromadzenia wielu obiektów – wszystko to w nadziei na zaspokojenie pragnienia. Poczucie braku *sukcesu* definiowane jest w kulturowych kategoriach ‘niepowodzenia życiowego’ i ono zmusza do ruchu. *Sukces* to w pewnym sensie narracja o przeszłości i o przyszłości.

JA – START – WARUNEK PODSTAWOWY

Następnie definiowany jest pozytywny warunek wstępny *sukcesu*, warunek *sine qua non*, pewnego typu zdolność, dyspozycja, zasada ogólna. Autorzy określają ją różnie: jako *klucz do sukcesu, podstawowa zasada, ogólny sposób, przełomowa strategia, najważniejsza zdolność/potrzeba, potężne siły, pierwsze prawo, recepta*. Opisane wcześniej poczucie braku ma wyzwolić w JA pewnego typu siłę, która zmusiłaby go do ruchu:

*Jakiegokolwiek byłoby twoje wyobrażenie sukcesu, **kluczem do niego są marzenia!***

***Samodyscyplina** jest niezbędna. abyśmy mogli nadać naszemu życiu trwały sens i osiągnąć sukces.*

*Ron Jenson pomaga raczej w zdefiniowaniu i pokazaniu **sposobów osiągania takiego sukcesu, który traktuje człowieka jako całość**.*

*Wykorzystaj te **subtelne, choć potężne siły**, tak aby przyniosły widoczne rezultaty!*

*Przerwij złą passę i **odkryj pozytywny cykl sukcesu**.*

JA – START – RUCH

Skutkiem zaistnienia WARUNKU PODSTAWOWEGO jest projektowane rozpoczęcie aktywności przez JA. Długofalowe działanie JA jest opisywane poprzez silnie utrwalone kulturowo metafory: *budowy, drogi* (marszu, podróży, wyprawy, biegu z pokonywaniem przeszkód), *wspinaczki* (stopni/schodów, wchodzenia pod górę), (sprawnie działającego) *mechanizmu, gry/wyścigu, walki*. Wszystkie one mają pewne wspólne cechy: zakładają ruch do przodu lub w górę, aktywność podmiotu,

energię, sprawczość, a ponadto każda z tych aktywności musi odbywać się według pewnych zasad:

Zbuduj swój sukces. 101 sposobów na osiągnięcie sukcesu w sprzedaży bezpośredniej.

Nie oglądaj się na porażkę. Jak z niepowodzeń budować stopnie do sukcesu.

15 dróg do sukcesu.

Gra o sukces. Jak zwyciężać w twórczej rywalizacji.

Odrzuć stereotypy i wygraj w wielkiej grze!:

– skracanie, czyli jak eliminować niepotrzebne cykle i **przechodzić na wyższy poziom**

– dźwignia, czyli dlaczego należy pamiętać o naukach Archimedesesa

– **w górę**, czyli w czym mogą ci pomóc osiągnięcia innych ludzi

JA – RUCH – REGUŁY

Ruch JA dokonuje się według jasno zwerbalizowanych procedur, zasad, które w tej narracji mają przybliżać go do CELU. Reguły te można określić ‘technikami siebie’ (Foucault 2000). Technika *self* oznacza skupienie się jednostki na samej sobie, na swoich działaniach, emocjach, myślach, pragnieniach, troskę o siebie i uczenie się siebie. Chciałabym w tym momencie zwrócić uwagę na trzy istotne z punktu widzenia językoznawczego elementy leksykalne i syntaktyczne w tym zakresie.

a) RÓB/DZIAŁAJ

Wyróżniającym się elementem syntaktycznym badanych tekstów są zdania żądające (por. Wróbel 2001: 317–318), np.:

Zasady Canfielda. Rusz się stąd, gdzie jesteś i idź tam, gdzie chcesz być!

Jeśli marzy Ci się sukces w określonej dziedzinie i wiesz, co chcesz osiągnąć, to nie odkładaj swoich działań na lepsze czasy.

Wykorzystaj te subtelne, choć potężne siły, tak aby przyniosły widoczne rezultaty!

Kochaj to, czego nienawidzisz. Rób to, czego nie potrafisz. Zamień współników w przyjaciół. Kontroluj swoje otoczenie.

Tworzą one wrażenie, że są pewne wspólne sposoby postępowania, którym należy się podporządkować. Ich żądaniowy charakter ma różny stopień i zakres: sytuuje się pomiędzy jawnym rozkazem czy roszczeniem a radą i poradą, przechodząc w niektórych sytuacjach w pewnego typu ostrzeżenie czy groźbę (jeśli tego nie zrobisz, to będzie niedobre/niekorzystne dla ciebie). Pragmatyka tych wypowiedzi ujawnia możliwość, a nawet przymus podporządkowania się jednostki pewnemu społecznemu dyktatowi. Mają one regulatywny i dyscyplinujący charakter. Wielość oferowanych ścieżek postępowania jest tu zwodnicza i myląca. W rzeczywistości już samo uleganie „mocy” owych rozkazów, zastosowanie się do różnych oferowanych rozwiązań oznacza odrzucenie jednostkowej wolności, zdanie się na cudzą wiedzę.

Z drugiej strony zdania w formie zdania rozkaznikowego typu:

Wykorzystaj swój potencjał przez potęgę podświadomości;

Idź zawsze do przodu;

Nie oglądaj się na porażkę;

Obudź w sobie olbrzymia;

Miej marzenia ... i zrealizuj je!;

Myśl jak Arystoteles, Mozart, Disney i Sherlock Holmes; etc.

mają widoczny walor perswazyjny i komercyjno-marketingowy. Nie chodzi tylko o sprzedaż konkretnych książek (choć nie jest to element bagatelny), ale przede wszystkim o wytworzenie poczucia, że każdy problem ma swoje szybko dostępne rozwiązanie. To z kolei generuje pewien konsumpcyjny styl myślenia. Szybki efekt terapeutyczny jest dostosowany do tempa dzisiejszego życia; terapia podporządkowuje się imperatywowi skuteczności i doraźnym środkom (Kropiwnicki 2008).

Należy te elementy leksykalno-składniowe interpretować jako symptom racjonalności współczesnych czasów i nadrzędności racjonalizacji działań. „Podręczniki do autoterapii przekonują, że racjonalna, metodyczna praca nad sobą to jedyna droga samorealizacji. [...] Osiągnięcie szczęścia nie jest już związane z przekształcaniem świata społecznego, ale realizuje się przez samokontrolę świata wewnętrznego. Taki wzorzec sukcesu zapewnia systemowi społecznemu równowagę i przyczynia się do jego reprodukcji” (Gdula 2007).

Można także wskazać dwie różne źródłowo strategie eksplanacyjne. Z jednej strony istnieje w badanych tekstach wyraźna sugestia, że te reguły czy strategie są poznawalne racjonalnie, są logiczne, są uniwersalne i powszechnie dostępne, są skuteczne – bez względu na jednostkowy kontekst i sytuację. Z drugiej – wielu autorów nawiązuje do takich domen pojęciowych jak *tajemnica*, *wiara*, *sekret*, *wtajemniczenie*, *podświadomość*, *wszechświat*:

W Tajemnych Ścieżkach Sukcesu opisane są liczne techniki [...]. Wiedza ta jest oparta o prawa uniwersalne obowiązujące w kosmosie.

Poznaj sekrety, jak odnieść pełne sukcesy i być zmotywowanym do działania – zastosuj je 45 min. dziennie.

W książce „Siedem duchowych praw sukcesu” Deepak Chopra [...] twierdzi, że gdy tylko zrozumiemy naszą wewnętrzną naturę i nauczymy się żyć w harmonii z prawami naturalnymi, wówczas łatwo i bez wysiłku [...] osiągniemy sukces.

Innymi słowy, badany zbiór tekstów o *sukcesie* nawiązuje do trwałego mitu Zachodu „jesteś kowalem własnego losu”, sprawczości i omnipotencjalności jednostki, z drugiej jednak – co może ciekawsze – do idei New Age i prądów religijnych chrześcijańskich i postchrześcijańskich, które historycy idei określają jako „uzdrawianie myślą/umysłem”.

b) JAK

Po drugie, wiele z tych tekstów zawiera pozorną konstrukcję pytającą z *jak*, w rzeczywistości sugerującą istniejące rozwiązanie (wiem(y), jak to zrobić):

Jak osiągnąć sukces w pracy i życiu osobistym w ciągu jednej rozmowy.

Jak możemy pozostać silni, kiedy wszystko wokół próbuje rzucić nas na kolana? Autor w swojej książce Sukces Wbrew Oczekiwaniom podejmuje próbę znalezienia odpowiedzi na te pytania.

Dale Galloway radzi, jak pokonać ten opór i jak dzięki samokontroli zdobyć to, co w życiu najcenniejsze.

Jak odnieść sukces bez penisa. Sekrety i strategie dla ambitnych kobiet.

Takie konstrukcje nie zawierają modalności pytającej, ale raczej implikują pewien istniejący algorytm postępowania, określany jako *know-how*. Podobny charakter pojęciowy (ale inną konstrukcją składniową) mają tytuły:

Rozwój osobisty. Instrukcja obsługi.

Wzór na sukces. *Wyrób w sobie dobre nawyki.*

Kody sukcesu.

W literaturze specjalistycznej (ekonomicznej) termin *know-how* definiuje się jako zespół na ogół niejawnej, ale ważnej technicznej lub pozatechnicznej wiedzy, dorobku, osiągnięć i doświadczeń jakiejś firmy, który można zidentyfikować i opisać, a na tej podstawie wykorzystać praktycznie w działalności gospodarczej (por. Suchorabski 2014). Podręczniki autoterapeutyczne mają zwykle właśnie taki charakter. W ten sposób pojęcie ekonomiczne zostaje przesunięte w obręb autopraktik psychologicznych, relacji interpersonalnych etc. Mniej istotna jest refleksja nad poszczególnymi zjawiskami psychicznymi, znacznie ważniejsze są szybkie, skuteczne i praktyczne rozwiązania. Myślenie ekonomiczne, technologiczne, wysoce pragmatyczne zostaje wykorzystane w psychologii popularnej.

c) ILE

Trzecim istotnym elementem morfologiczno-leksykalnym jest liczebnik. Liczebniki, w tradycyjnej nomenklaturze gramatycznej określane jako główne, pojawiają się w wielu tytułach poradników oraz w samych tekstach i stanowią o ich specyfice, można powiedzieć – onimicznej rozpoznawalności:

*Poznaj **cztery złote prawa** sukcesu na drodze do samodoskonalenia.*

*Kodeks wygranych. **X przykazań człowieka sukcesu.***

*Mistrz w każdym z nas. **12 mistrzowskich reguł sukcesu.***

*Jak stać się bardziej opanowanym, spokojnym i szczęśliwym **w 14 dni.***

*Milionerzy z wyboru. **21 tajemnic sukcesu.***

*Ku doskonałości. **30 dni do zmian.***

***52 zmiany.** Zmień swoje życie tydzień po tygodniu.*

*Sukces bez wyrzeczeń. **66 strategii** jak odnieść sukces w biznesie, prowadząc szczęśliwe i zrównoważone życie.*

*Zbuduj swój sukces. **101 sposobów** na osiągnięcie sukcesu w sprzedaży bezpośredniej.*

Tak istotna i licznie potwierdzona obecność tej części mowy ponownie odsyła do algorytmizacji i racjonalizacji wszelkich technik *self-help*, ustawicznego poszukiwania wielu wskazówek i drogowskazów. Proces konstruowania siebie nie ma dowolnego charakteru, ale pozostaje w ścisłych ramach pewnego modelu, podpowiadającego szybki rytm i tempo 'pracy nad sobą' (Jacyno 2007: 15). Jest uproszczeniem meandrów życiowych, zakłada swój początek i swój rychły, pozytywny koniec.

Z drugiej strony wiele z tych tekstów odwołuje się do symbolicznego czy magicznego wymiaru liczb, np. liczby 7. Częste są też tytuły z liczbami/cyframi równie utrwalonymi w kulturowym rezerwuarze symboli: 3, 5, 6, 12:

*Mistrzowska gra. **7 prostych kroków** do finansowej wolności;*

***Siedem kroków** do prawdziwego sukcesu.*

***Trzy kroki** ku spełnionej przyszłości;*

***Pięć kroków** do życia w zgodzie ze sobą i światem.*

W ten sposób nowoczesne auto/techniki *sukcesu* bazują na archetypowej symbolice i – paradoksalnie – na myśleniu mitycznym, pozaracjonalnym współczesnego

człowieka, a zatem na takim, w którym porządek empiryczny świata można odnieść do jakiegoś porządku wyższego, transcendentnego, przez co traci on swą przypadkowość, a staje się celowościowym. Świat współczesny, na wskroś racjonalny, „odczarowany” (według znanej koncepcji socjologicznej Maxa Webera (por. Weber 2011) staje się na powrót światem magicznym.

JA – RUCH – INNI (POMOCNIK/PRZECIWNİK)

Oprócz JA w narracji *sukcesu* występują inni Bohaterowie – INNI, którzy zwykle mają coś, czego nie ma JA. INNI to postacie milionerów, osób, które osiągnęły sukces, autorytetów w tej dziedzinie etc. INNI w tej narracji mają zaspokojone pragnienie, uzupełniony ów nieredukowalny brak. Ich natura i funkcja jest ambiwalentna: jednocześnie są POMOCNIKAMI (ich biografie to typowe *exempla*, historie do naśladowania) i PRZECIWNİKAMI (posiadają bowiem coś, czego JA bezskutecznie, jak dotąd, pragnie; są obiektami zazdrości, ustanawiają osiągnięcie CELU, który jawi się przed JA).

Elementy biograficzno-historyczne, opowieści o ludziach sukcesu w tej narracji mają mniejsze znaczenie faktograficzne. Raczej dotyczą czegoś, co wspomniany wcześniej Frank Ankersmit, nazywa „substancjami narracyjnymi” (Ankersmit 2004, także Zysiak 2010). Te substancje narracyjne są wypełniane opowieścią i można do nich zastosować pewnego typu kategorie moralne, oceniające, wartościujące. W jakimś sensie tworzone są świeckie hagiografie „świętych” kultury *sukcesu* – INNI są ideałami JA:

12 sekretów kobiet, które osiągnęły sukces.

Od zera do milionera. Inspirujące historie ludzi, którzy osiągnęli sukces.

Za pomocą przykładów wziętych z życia ta, zdolna odmienić twoje życie, książka pokazuje, w jak wielkim stopniu decyzje, które dziś podejmujesz, mogą zaowocować jutro.

Jeśli chcesz osiągnąć sukces, ale nie wiesz, jak to zrobić, poznaj czterech bohaterów tej metaforycznej opowieści i znajdź własną drogę do celu.

Kiedy przyglądamy się osobom, którym udało się odnieść sukces, mimo że nie „powinni” go osiągnąć, zastanawiamy się, czym różni się ich podejście do życia? Czego możemy się od nich nauczyć?

JA – RUCH – CEL (SUKCES)

Ostatnim elementem narracji jest osiągnięcie zaprojektowanego CELU, czyli SUKCESU przez JA. *Sukces* w badanych tekstach zwykle jest skonceptualizowany w sposób domyślny i niejasny (na przykład jest określany jako *prawdziwy* lub *pełny*), zakłada się też (milcząco), że jego (ewentualne) osiągnięcie będzie miało trwały charakter:

Gdy zastosujesz techniki, odkryjesz, jak łatwo można odnosić sukcesy.

Ta książka odpowiada na te pytania oraz wiele innych, które napotykamy, dążąc do wartościowego i pełnego sukcesów życia.

Samodyscyplina, która jest niezbędna, abyśmy mogli nadać naszemu życiu trwały sens i osiągnąć sukces.

Taka definicja sukcesu umożliwia prowadzenie zrównoważonego, spełnionego i znaczącego życia.

Podsumowanie wyników analizy. Wnioski

Niniejsza analiza ujawnia, że leksem *sukces* zmienił obecnie swoje semantyczno-pragmatyczne cechy. Dawniejsze znaczenia neutralne 'zmiana, wynik czegoś, osiągnięcie celu' przechodzą współcześnie w wyrażnie pozytywne 'konieczne osiągnięcie czegoś (bardzo) dobrego (dla mnie)'.

We współczesnej literaturze poradnikowo-psychologicznej *sukces* zyskuje już rangę słowa klucza, pod pewnymi względami definiującego współczesną kulturę. Po pierwsze, *sukces* ma wyraźny profil jednostkowy (bardzo rzadko w badanych tekstach jest mowa o *sukcesie zespołowym*), wskazując tym samym na indywidualistyczny charakter dzisiejszej kultury. Po drugie, dążenie do *sukcesu* jawi się jako obligatoryjne. W ten sposób z kategorii słowa opisującego fragment rzeczywistości stał się słowem centralnym, które zawiera szczegółowy scenariusz działań jednostki. Należy zwrócić uwagę na silne osadzenie narracji o *sukcesie* w ramach metod samodyscyplinujących i samoegzaminujących. *Sukces* jest dziś elementem społecznego dyscyplinowania. Po trzecie, ważny jest nie tyle sam cel (niejasny i niesprecyzowany, zawsze pozostający w przyszłości), ale uporczywe, obsesyjne dążenie do niego. W ten sposób wyraz ten stał się ekwiwalentem takich kategorii jak (dawniej) *szczęście* i *sens* życia. Wreszcie – po czwarte, ale nie mniej ważne – *sukces* w swoim scenariuszu uwzględnia nie tylko elementy psychologii, zachodniej nauki, racjonalizmu, ale i źródłowo sięga do parapsychologii, magii, religii chrześcijańskiej i Dalekiego Wschodu oraz nurtów New Age. W ten sposób uwidacznia się w tym pojęciu kulturowy synkretyzm współczesnej kultury. Jest to także wyraźny wskaźnik, że we współczesnej kulturze wszelkie projekty oświeceniowe tracą na znaczeniu.

Wykaz skrótów

- ESJPIXVII–XVIII – *Elektroniczny słownik języka polskiego XVII i XVIII wieku*, red. W. Gruszczyński; <http://xvii-wiek.ijp.pan.pl> (dostęp: 05.06.2017).
- SJPD – *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. I–XI, Warszawa 1958–1969.
- SL – *Słownik języka polskiego przez M. Samuela Bogumiła Linde*, Warszawa 1807–1814.
- SSzym – *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. I–III, Warszawa 1978–1981.
- SW – *Słownik języka polskiego*. T. I– / red. J. Karłowicz, A. Kryński i W. Niedźwiedzki, Warszawa 1902; <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=235&dirids=1&tab=1> (dostęp: 07.06.2017).
- SWil – *Słownik języka polskiego*, [red.] A. Zdanowicz i in., Wilno 1861, t. I; <https://eswil.ijp.pan.pl/> (dostęp: 06.06.2017).
- WSJP – *Wielki słownik języka polskiego*, red. P. Źmigrodzki; <http://wsjp.pl/index.php?pw=0> (dostęp: 01.06.2017).

Źródła (wybór)

- Babauta L., 2016, *52 zmiany. Zmień swoje życie tydzień po tygodniu*, Kraków.
- Backley S., 2013, *Mistrz w każdym z nas. 12 mistrzowskich reguł sukcesu*, Warszawa.
- Bjergegaard M., Milne J., 2015, *Sukces bez wyrzeczeń. 66 strategii, jak odnieść sukces w biznesie, prowadząc szczęśliwe i zrównoważone życie*, Poznań.

- Brafman R., 2015, *Sukces wbrew oczekiwaniom. Co tkwi u podstaw naszych wielkich dokonań?*, Warszawa.
- Bruce J. i in., 2016, *Równowaga. Jak stać się bardziej opanowanym, spokojnym i szczęśliwym w 14 dni*, Kraków.
- Canfield J., Switzer J., 2009, *Zasady Canfielda. Rusz się stąd, gdzie jesteś i idź tam, gdzie chcesz być!*, Warszawa.
- Chopra D., 2008, *Siedem duchowych praw sukcesu. Praktyczny przewodnik jak spełnić swoje marzenia*, Warszawa.
- Dilts R.B., 2013, *Strategie geniuszy. Myśl jak Arystoteles, Mozart, Disney i Sherlock Holmes*, Gliwice.
- Galloway D., 2005, *Sztuka samodyscypliny*, Warszawa.
- Gladwell M., 2009, *Poza schematem. Sekrety ludzi sukcesu*, Kraków.
- Głąb K., 10 złotych zasad sukcesu, blog: Po Sukces na Szpilkach; <http://posukcesnaszpilkach.pl/2014/10-zlotych-zasad-sukcesu/> (dostęp: 25.10.2017).
- Gonzalez R., 2014, *Odważ się na sukces*, Warszawa.
- Gordon J., 2015, *Stolarz. Opowieść o najwspanialszych strategiach osiągnięcia sukcesu*, Warszawa.
- Hill N., 2009, *Myśl i bogać się. Jak zrealizować ambicje i osiągnąć sukces*, Gliwice.
- Hill N., 2012, *Prawa sukcesu według Napoleona Hilla. Zasady samodoskonalenia*, Gliwice.
- Hill N., Stone C.W., 2014, *Pozytywne myślenie kluczem do sukcesu*, Gliwice.
- Jenson R., 2008, *Żyj zamiast wegetować*, Warszawa.
- Johnson S., 2011, *Kto zabrał mój ser?*, Warszawa.
- Król K., 2015, *Kodeks wygranych. X przykazań człowieka sukcesu*, Gliwice.
- Loyd A., 2015, *Kody sukcesu. Jak mieć udane życie, zdobyć miłość i być szczęśliwym*, Warszawa.
- Lukoschek A., *Tajemne ścieżki sukcesu – darmowy raport*; <https://mezomed.info/pl/content/1992/208/swiadomosc> (dostęp: 25.10.2017).
- Łopusiewicz A., 2013, *Samo sedno. Start-up. Od pomysłu do sukcesu*, Warszawa.
- Marshall III J.M., 2014, *Idź zawsze do przodu. Życiowa mądrość starego Indianina*, Białystok.
- Masterson M., 2014, *Obietnica sukcesu Twój mistrzowski plan na osiągnięcie każdego celu*, Białystok.
- Maxwell J.C., 2007, *Miej marzenia... i zrealizuj je*, Warszawa.
- Maxwell, J.C., 2008, *Nie oglądaj się na porażkę. Jak z niepowodzeń budować stopnie do sukcesu*, Warszawa.
- Maxwell J.C., 2014, *Liczy się dzisiaj. 12 ćwiczeń w dniu dzisiejszym – gwarantowany sukces jutro*, Warszawa.
- McInnes-Smith L., Johnson D., Marsh W., *Twój podręcznik sukcesu. Jak motywować, organizować i promować swoje działania*, tłum. M. Rostron, Warszawa.
- McMeekin G., 2012, *12 sekretów kobiet, które osiągnęły sukces*, Warszawa.
- Murphy J., 2008, *Wykorzystaj swój potencjał przez potęgę podświadomości, zdobądź bogactwo i odnieś sukces*, Poznań.
- Patterson K. i in., 2011, *Zmień wszystko co chcesz. Przełomowa strategia sukcesu osobistego*, Warszawa.

- Posada J., Singer E., 2005, *Nie zjadaj cukierka... od razu! Tajemnica słodkiego sukcesu w pracy i w życiu osobistym*, Warszawa.
- Radziszewska I., 2016, *Skazani na sukces. Jak wytrenować swój mózg i zdobyć pracę marzeń?*, Warszawa.
- Robbins A., 2009, *Obudź w sobie olbrzyma i miej wpływ na całe swoje życie od zaraz*, Warszawa.
- Rosik P., Rudny W., 2016, *Od zera do milionera. Inspirujące historie ludzi, którzy osiągnęli sukces*, Gliwice.
- Różanek A., 2016, *15 dróg do sukcesu*, Kraków.
- Salmansohn K., 2015, *Jak odnieść sukces bez penisa. Sekrety i strategie dla ambitnych kobiet*, Bielsko-Biała.
- Scott S. 2013, *OdWażne rozmowy. Jak osiągnąć sukces w pracy i życiu osobistym w ciągu jednej rozmowy*, Warszawa.
- Snow S., 2015, *Na skróty. Jak hakerzy, wynalazcy i gwiazdy sięgają po sukces*, Gliwice.
- Stępowski R., 2015, *Jak osiągnąć sukces? Jak zbudować swoją markę osobistą i sprawić, by firma osiągnęła sukces?*, Warszawa.
- Schuller R.A., 1997, *Przerwij złą passę i odkryj pozytywny cykl sukcesu*, Warszawa.
- Trybulski K., 2008, *Świadomie do sukcesu*, Gliwice.
- Tracy B., 2002, *Milionerzy z wyboru. 21 tajemnic sukcesu*, Warszawa.
- Tracy B., 2008, *Droga do sukcesu*, Warszawa.
- Vanderkam L., 2016, *Co ludzie sukcesu robią przed śniadaniem?*, Gliwice.
- Vitale J., 2014, *Wiara. Siła napędowa sukcesu*, Gliwice.
- Waitley D., 2014, *Sukces zależy od właściwego momentu*, Warszawa.
- Waitley D., Tucker R.B., 1996, *Gra o sukces. Jak zwyciężać w twórczej rywalizacji*, Warszawa.
- Woźny-Tomczak M., 2016, *Własny biznes – jak dojść do sukcesu*, Pelplin.
- Wzór na sukces. Wyrób w sobie dobre nawyki*, 2016, Przedmowa i wybór tekstów J. Williamson, Gliwice.
- Zając E., 2015, *30 Dni do zmian. Dokonaj życiowej metamorfozy w kilka tygodni*, Gliwice.
- Zbuduj swój sukces. 101 sposobów na osiągnięcie sukcesu w sprzedaży bezpośredniej*, 2010, oprac. zbior., Wrocław.
- Żak R., 2015, *Rozwój osobisty. Instrukcja obsługi*, Warszawa.

Bibliografia

- Ankersmit F., 2004, *Narracja, reprezentacja, doświadczenie. Studia z teorii historiografii*, red. E. Domańska, Kraków.
- Derrida J., 1986, *Biała mitologia: metafora w tekście filozoficznym*, „Pamiętnik Literacki” 77/3, s. 283–318.
- Domańska E., 1992, *Metafora – mit – mimesis. Refleksje wokół koncepcji narracji historycznej Haydena White’a*, „Historyka” XXII, s. 30–43.
- Domańska E., 1994, *Biała Tropologia: Hayden White i teoria pisarstwa historycznego*, „Teksty Drugie”, nr 2 (26), s. 159–168.

- Ficek E., 2012, *Dyskurs terapeutyczny i jego uwarunkowania – rekonesans badawczy*, „Tekst i Dyskurs” 5, s. 249–259.
- Foucault M., 2000, *Techniki siebie. Czym jest Oświecenie?*, przeł. D. Leszczyński, L. Rasiński, Warszawa–Wrocław.
- Gdula M., 2007, *Dwie terapie*, „Krytyka Polityczna”, <http://www.krytyka-polityczna.pl/Recenzje/GdulaDwieterapie/menuid-431.html> (dostęp: 15.05.2017).
- Greimas A.J., 1984, *Elementy gramatyki narracyjnej*, „Pamiętnik Literacki”, 75/4, s. 177–198.
- Gulik M., *Rozkosze immunizacji, – biopolityka substancji psychoaktywnych*, „Przegląd Kulturoznawczy”, nr 2 (20) 2014, s. 232–246; <https://hyperreal.info/info/rozkosze-immunizacji-biopolityka-substancji-psychoaktywnych> (dostęp: 09.06.2017).
- Harrington A., 2008, *Wewnętrzna siła. Umysł, ciało i medycyna*, przeł. A. Eichler, P. Szwajcar, Warszawa.
- Jacyno M., 2007, *Kultura indywidualizmu*, Warszawa.
- Kowalik K., 2011, *Polska tradycja tradycji w świetle opracowań leksykograficznych*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica” VI, red. S. Kozłara, E. Młynarczyk, Kraków, s. 21–29.
- Kropiwnicki M., 2008, *Psychoanaliza: tragiczność i niepogodzenie. Debata psychoanalityczna*, „Kronos” (czasopismo internetowe); <http://www.kronos.org.pl/index.php?23250,384> (dostęp: 03.06.2017).
- Łukaszyc E., 2016, *Pokusa geometrii. O inspiracjach topologicznych w humanistyce*, „Tematy z Szewskiej. Kwartalnik interdyscyplinarny” (czasopismo internetowe); www.tematyzszewskiej.pl/wp-content/uploads/2012/05/lukaszyc.pdf (dostęp: 06.06.2017).
- Pałubicka A., 2014, *Komunikacja i poznanie historyczne na przykładzie Franka Ankersmita koncepcji historiograficznej*, „Sensus Historiae”, Vol. XVII (2014/4), s. 193–212.
- Propp W., 1968, *Morfologia bajki*, „Pamiętnik Literacki”, 59/4, s. 203–242
- Sawicka J., 2015, *Oryginalność doświadczenia historycznego w ujęciu Franka Ankersmita*, „Folia Philosophica” 33, s. 169–185.
- Skowronek K., 2016, *Kultura konsumpcji – kultura terapii. Studia językoznawcze*, Kraków.
- Suchorabski M., 2014, *Czym jest know-how?*, „Gazeta Prawna.pl”; <http://prawo.gazeta-prawna.pl/artykuly/792757,jak-prawo-definiuje-know-how.html> (dostęp: 06.06.2017).
- Weber M., 2011, *Racjonalność. Władza. Odczarowanie*, Poznań.
- White H., 2010, *Poetyka pisarstwa historycznego*, red. E. Domańska, M. Wilczyński, tłum. E. Domańska i in., Kraków.
- Wróbel H., 2001, *Gramatyka języka polskiego*, Kraków.
- Zysiak A., 2010, *Historie w historii – zanim awangarda stanie się kanonem*, „Kultura i Historia” (czasopismo internetowe); <http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/archives/2021> (dostęp: 10.06.2017).

Polish success of *success* in the light of lexicographical works and self-help books

Abstract

In her article the author discusses “success” – one of most important words defining the contemporary culture and people. She asks about the meaning of the word and compares its use in self-help books with the definition found in dictionaries of the Polish language.

How is the contemporary “culture of success” created by those “new” meaning profiles? The first part of the analysis concerns the semantics of “success” in selected historical and modern dictionaries. K. Skowronek points out that the word has undergone the process of amelioration: from a neutral element to a positive one. The second part of the article is a narrative analysis. The author presents the semantics of the word in contemporary self-help books. She highlights its individualistic and self-disciplining character. Nowadays, success is synonymous with happiness and the meaning of life. It predominantly entails an obsessive chase while not necessarily a real achievement.